

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

นิทานเป็นวรรณกรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่มนุษย์ชอบฟังและอ่าน เพราะ เป็นเสมือนแหล่งรวมความสุข ความฝัน และจินตนาการของมนุษย์ นิทานเป็นผลผลิตจากความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมของมนุษย์ในสังคม สามารถสะท้อนสภาพมนุษย์ในสังคมได้เป็นอย่างดี ดังที่ สุภาพร วิจารณ์ทวงศ์ กล่าวไว้ว่า ...การที่มนุษย์จะเข้าใจถึงชีวิตของคนต่างกลุ่มได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงวรรณกรรมพื้นบ้านอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมพื้นบ้านเป็นผลผลิตมาจาก ความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ วรรณกรรมพื้นบ้านจึงเปรียบเสมือนกระจกส่องสังคม ที่จะทำให้ทราบเป็นอย่างดีว่าคนในสังคมนั้นมีความเป็นอยู่อย่างไร มีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร และมีวิถีทางในการดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง... (สุภาพร วิจารณ์ทวงศ์. 2529)

นิทานนับว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของท้องถิ่นซึ่งผู้เล่าได้นำเอาเรื่องราว ความเชื่อ และเรื่องราวต่าง ๆ ของสมัยที่ตนอยู่ไปปะปนและแทรกไว้เสมอ ดังที่ ศาสตราจารย์กฤษดา มัลลิกะมาส กล่าวถึงนิทานไว้ซึ่งสรุปได้ว่านิทานเป็นสมบัติของคนธรรมดาตามพื้นบ้านพื้นเมืองทั่วไป เป็นเครื่องบอกลักษณะสภาพชีวิตและสังคมของคนในถิ่นต่าง ๆ เป็นเรื่องเล่ากันมาช้านานและเป็นที่ยอมรับแพร่หลายทั่วไป เนื้อหาอาจแตกต่างกันบ้างตามกาลเวลาและสถานที่ ทั้งนี้เพราะการถ่ายทอดทางมุขปาฐะ ผู้เล่าอาจจะต่อเติมลงไปบ้างทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างของท้องถิ่น เป็นส่วนที่ทำให้เรื่องราวแตกต่างกันไปได้ (กฤษดา มัลลิกะมาส. 2509 : คำนำ)

นิทานแต่ละเรื่องย่อมมีคุณค่าทำให้ทราบเรื่องราวมากมาย บางเรื่องจะเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วรรณคดี และนิยายปรัมปรา ทำให้ได้คิดทั้งนี้อย่างน้อยก็ให้ความบันเทิงแก่ผู้เล่าและผู้ฟัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิทานพื้นบ้านซึ่งมีหลายลักษณะทั้งให้เกร็ดความรู้เกี่ยวกับความเป็นอยู่

ของกลุ่มชน ประสบการณ์ คติธรรม ให้ข้อคิดเห็น เครื่องมือในการอบรมสั่งสอน และบางเรื่องก็ ตลกขบขันให้ความบันเทิงใจ

โดยเหตุนี้ถ้าพิจารณาวรรณกรรมพื้นบ้านอย่างผิวเผิน จะทำให้ผู้ที่สนใจอย่างแท้จริง เห็น ว่าวรรณกรรมเป็นเรื่องเล็กน้อยและพื้น ๆ เกินไป แต่แท้จริงแล้วนิทานพื้นบ้านมีคุณสมบัติควรแก่ การศึกษาให้ลึกซึ้งเพื่อความรู้ความเข้าใจในสังคมมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น (กุหลาบ มลลิกะมาส.

2516 : ก)

นิทานพื้นบ้านจัดเป็นวรรณกรรมอย่างหนึ่งผ่านการเปลี่ยนแปลง เลือกสรร และขัดเกลา จากสมาชิกในชุมชนมาช้านาน เพราะตั้งแต่มนุษย์มีและรู้จักใช้ภาษาพูด มนุษย์ก็มีการเล่านิทาน นิทานจึงถือเป็นมรดกเก่าแก่ของมนุษยชาติ (วิเชียร ณ นคร. 2531 : 1)

ในสมัยก่อนจังหวัดเลยมีวัฒนธรรมที่ผสมผสานหลากหลาย ทั้งอิทธิพลจากล้านช้าง หลวง พระบาง ล้านนา สุโขทัย และอยุธยา ทำให้เกิดวัฒนธรรมหลายรูปแบบ โดยเฉพาะนิทานพื้นบ้าน ได้มีผู้สืบทอดไว้จำนวนมาก เป็นเรื่องของแต่ละหมู่บ้านซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น การประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ ความเชื่อ การแต่งกาย เป็นต้น นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็น โลกทรรศน์ ในด้านต่าง ๆ เช่น โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และโลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

ดังที่กล่าวมาแล้วผู้วิจัยจึงสนใจที่ศึกษานิทานพื้นบ้านของจังหวัดเลยซึ่งเป็นนิทานที่เล่าสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน และเป็นเรื่องของแต่ละหมู่บ้านซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น การประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ ความเชื่อ เป็นต้น นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นโลกทรรศน์ ในด้านต่าง ๆ เช่น โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และโลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจระบบความเชื่อ ความคิด ค่านิยม และการดำเนินชีวิตของชาวจังหวัดเลยจากอดีตถึงปัจจุบัน

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อวิเคราะห์วัฒนธรรมและโลกทรรศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของจังหวัดเลย

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อเป็นการส่งเสริมความเข้าใจในวัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของชาวจังหวัดเลย
2. เพื่อให้เข้าใจระบบความเชื่อ ความคิด ค่านิยม และการดำเนินชีวิตของชาวจังหวัดเลย จากอดีตถึงปัจจุบัน
3. ทำให้เกิดแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นของชาวจังหวัดเลย และสร้างความรู้สึกรักเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
4. สามารถนำเอาผลการศึกษาไปใช้ให้เป็นประโยชน์ทางวิชาการในส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาวัฒนธรรมและโลกทรรศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของจังหวัดเลย โดยจะศึกษานิทานพื้นบ้านซึ่งรวบรวมขึ้นโดย ดร.สาร สารทัศนานันท์ และจัดพิมพ์โดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเลย พ.ศ.2535 จำนวน 169 หน้า ทั้งหมด 36 เรื่อง ดังต่อไปนี้

1. กวางคำกับสหาย
2. แก่งคุดคู้
3. ขายตด
4. จันตาปา
5. จัญไรไฟไหม้
6. ชาวไร่กับลิง
7. ตัวอุบาทว์
8. น้อยหาญหนี
9. นางผมหอม
10. นายคดกับนายชื้อ
11. นายบังยาน

12. นายบัวจอมโกหก
13. ปลาเทวดา
14. ปลาสามชื่อ
15. หัวเป็นเปียเพราะเมียช่างพูด
16. ฟีกองกอย
17. ผีพิง
18. ภูบ่อบิด
19. ม้าตัวผู้ออกลูก
20. เมืองบุญจนคร
21. เมืองภูท่ง
22. รักแท้
23. ลูกสะใภ้เศรษฐี
24. ว่าอะไรว่าตามกัน
25. สามเกลอลักควาย
26. สองสหายไปหาตะกวด
27. สองสหายลักไก่
28. สามสหายสามโรค
29. สี่สหาย
30. สุนัขแสนรู้
31. หนวกฟาง
32. หนองหล่ม
33. หลาบตายขายขี้
34. หัวล้านชอบขย
35. ไอ้เจ็ดโหล
36. ไอ้บ้านข้าวใหญ่

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. นิทานพื้นบ้าน หมายถึง นิทานที่เล่าอยู่ในกลุ่มชาวบ้าน เป็นการเล่าที่สืบทอดกันมา โดยมีฉาก ตัวละคร เหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าเรื่องเหล่านั้นจะเป็นเรื่องสมมุติหรือมีเค้าความจริงแล้วมาแต่งขึ้นก็ตาม
2. วัฒนธรรม หมายถึง ผลผลิตจากความคิด การกระทำ วิถีชีวิตของชาวจังหวัดเลย ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน
 - 2.1 วัฒนธรรมด้านความเชื่อ หมายถึง การกระทำที่เกิดขึ้นภายในจิตใจเกี่ยวกับสิ่งที่มองเห็นและมองไม่เห็น เพื่อตอบสนองความต้องการบางประการของชาวจังหวัดเลย เช่น ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วิญญาณ โชคชะตา ไสยศาสตร์ เป็นต้น
 - 2.2 วัฒนธรรมด้านอาชีพ หมายถึง การกระทำเกี่ยวกับการทำมาหากิน เพื่อดำรงชีวิต เช่น การทำนา ทำไร่ ทำสวน เป็นต้น
 - 2.3 วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย หมายถึง การกระทำเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน และในโอกาสต่าง ๆ เช่น การแต่งกายของสามัญชนและชนชั้นสูง เป็นต้น
 - 2.4 วัฒนธรรมด้านการละเล่น หมายถึง การกระทำเกี่ยวกับการพักผ่อนหย่อนใจ การแข่งขันเมื่อว่างเว้นจากการทำงาน เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทายปัญหา เป็นต้น
 - 2.5 วัฒนธรรมด้านประเพณี หมายถึง การกระทำเกี่ยวกับการดำรงตนในชีวิตประจำวัน หรือวันสำคัญ เพื่อนำมาซึ่งความสุขในชีวิต เช่น การแต่งงาน การครองเรือน เป็นต้น
 - 2.6 วัฒนธรรมด้านการบริโภค หมายถึง การกระทำเกี่ยวกับการรับประทานอาหารในชีวิตประจำวัน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้
 - 2.7 วัฒนธรรมด้านครอบครัวและที่อยู่อาศัย หมายถึง การกระทำที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงครอบครัว และรวมถึงลักษณะครอบครัว ลักษณะที่อยู่อาศัย เป็นต้น
 - 2.8 วัฒนธรรมด้านการศึกษา หมายถึง สิ่งที่แสดงออกถึงการกระทำเกี่ยวกับการอบรมสั่งสอน การหาความรู้ หรือถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม เป็นต้น

2.9 วัฒนธรรมด้านการปกครอง หมายถึง สิ่งที่เกิดจากการกระทำเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การตัดสินใจร่วมกัน การทำงานร่วมกัน เป็นต้น

3. โลกทรรศน์ หมายถึง ภาพต่าง ๆ ที่เกิดในจิตสำนึกอันเนื่องมาจากความรู้ ความคิด ความเชื่อ ของชาวจังหวัดเลยที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน

3.1 โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ หมายถึง ความเชื่อถือหรือการกระทำที่มนุษย์กำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยถือตัวมนุษย์เป็นศูนย์กลาง เพื่อให้บรรลุตามความต้องการของตนเอง เช่น การเคารพผู้อาวุโส การกตัญญูกตเวที เป็นต้น

3.2 โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ หมายถึง ความเชื่อ ความคิด รวมถึงการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและอยู่ใต้กฎ เช่น ประโยชน์ที่ได้จากพืชและสัตว์ รวมทั้งปัจจัยในการดำเนินชีวิตทั้งสี่ประการ คือ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย อาหาร และยา ล้วนแต่เป็นผลผลิตที่หาได้จากธรรมชาติ

3.3 โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ หมายถึง ความเชื่อ ความคิด และการกระทำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเร้นลับในธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องดวงวิญญาณ ภูตผีปีศาจ เทวดา พรหมลิขิต เป็นต้น

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. รวบรวมข้อมูล

1.1 รวบรวมนิทานพื้นบ้านของชาวจังหวัดเลย ซึ่งรวบรวมขึ้นโดย ดร.สาร สารักษ์นันทน์ และจัดพิมพ์โดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูเลย ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2 รวบรวมและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและโลกทรรศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน

1.3 วางหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาในการวิจัยครั้งนี้

2. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจะศึกษาและวิเคราะห์วัฒนธรรมและ โลกทรรศน์ที่ปรากฏใน
นิทานพื้นบ้าน ดังต่อไปนี้

2.1 ด้านวัฒนธรรม

- 2.1.1 วัฒนธรรมด้านความเชื่อ
- 2.1.2 วัฒนธรรมด้านอาชีพ
- 2.1.3 วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย
- 2.1.4 วัฒนธรรมด้านการละเล่น
- 2.1.5 วัฒนธรรมด้านประเพณี
- 2.1.6 วัฒนธรรมด้านการบริโภค
- 2.1.7 วัฒนธรรมด้านครอบครัวและที่อยู่อาศัย
- 2.1.8 วัฒนธรรมด้านการศึกษา
- 2.1.9 วัฒนธรรมด้านการปกครอง

2.2 ด้านโลกทรรศน์

- 2.2.1 โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์
- 2.2.2 โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ
- 2.2.3 โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

3. ชั้นสรุปและอภิปรายผล

- 3.1 สรุปผลการศึกษาค้นคว้า
- 3.2 อภิปรายผลของการศึกษาและแนะแนวทางการศึกษาค้นคว้า

4. ชั้นเสนอข้อมูล

ในการเสนอข้อมูลจะ เสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ แบ่งเป็น 4 บท

ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

ภูมิหลัง

- ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า
 ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า
 นิยามศัพท์เฉพาะ
 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า
- บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า
 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษา เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้าน
 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม
 ความหมายของวัฒนธรรม
 ลักษณะของวัฒนธรรม
 ประเภทของวัฒนธรรม
 ความสำคัญของวัฒนธรรม
 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ โลกทรรศน์
- บทที่ 3 วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของจังหวัดเลย
 ด้านวัฒนธรรม
 วัฒนธรรมด้านความเชื่อ
 วัฒนธรรมด้านอาชีพ
 วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย
 วัฒนธรรมด้านการละเล่น
 วัฒนธรรมด้านประเพณี
 วัฒนธรรมด้านการบริโภค
 วัฒนธรรมด้านครอบครัวและที่อยู่อาศัย
 วัฒนธรรมด้านการศึกษา
 วัฒนธรรมด้านการปกครอง
 ด้านโลกทรรศน์
 โลกทรรศน์ที่มีมนุษย์มีต่อมนุษย์

โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ

โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเห็นธรรมชาติ

บทที่ 4 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

บรรณานุกรม

ภาคผนวก หนังสือแสดงการอนุญาต

ประวัติของ "จังหวัดเลย"

นิทานพื้นบ้านจังหวัดเลย

ภาพสถานที่ที่ปรากฏในนิทาน

ประวัติย่อของผู้วิจัย